

**Sprawcy przemocy domowej, – dlaczego stosują przemoc?
Próba wyjaśnienia zjawiska. Badania pilotażowe**

**Perpetrators of domestic violence - why do they use violence?
Attempt to explain the phenomenon. Pilot studies**

Aldona Stodulska-Blaszke, Anna Wójcicka

Katedra i Klinika Psychiatrii Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

Streszczenie

Analiza statystyk dotyczących problemu przemocy domowej wskazuje, że na przestrzeni ostatnich lat problem ten stopniowo się nasila. Wzrost liczby przypadków przemocy w rodzinie pociąga oczywiście za sobą wzrost liczby osób pokrzywdzonych w wyniku zaistnienia tego zjawiska.

Celem naszej pracy jest sprawdzenie związków pomiędzy zachowaniami przemocowymi sprawców a szeroko pojętymi zjawiskami występującymi w ich rodzinach generacyjnych, na przykładzie ankiety socjodemograficznej skonstruowanej na potrzeby tej pracy, o których to związkach pisze wielu autorów zajmujących się tym problemem. Ważne wydały nam się także wyniki Skali Nastroje i Humory Buss, Durkee. Jak wynika z badań - wszyscy mężczyźni objęci badaniami potwierdzili, że w ich domu rodzinnym występowała przemoc. Była to przemoc fizyczna i psychiczna. Głównym sprawcą przemocy stosowanej wobec osób badanych i pozostałych domowników, był ojciec. Wobec wszystkich badanych stosowano kary fizyczne, wymierzane głównie przez ojców, za pomocą bicia pasem. Badania wykazały ponadto zdecydowane podwyższenie agresji ogólnej jak i kilku odmian agresywności, takich jak: agresja pośrednia, irytacja, negatywizm. Wiedza o niektórych determinantach osobowościowych jakimi charakteryzują się sprawcy przemocy w rodzinie może zostać wykorzystana w procesie ich terapii. Artykuł niniejszy ma charakter badań pilotażowych.

Summary

Analysis of statistics on domestic violence indicates that over the past years this problem has been gradually increasing. Statistical data collected by the police indicate increased total number of households controlled by the police throughout the country. In order to identify the seriousness of the problem, we conducted research on men - the perpetrators of domestic violence. The study involved perpetrators of domestic violence - addiction clinic patients. In addition to intelligence tests, psychological interview, and psychological tools, for the purposes of this article, we used the results of Moods and Whims Scale, by Buss, Durkee, and socio-demographic survey of our own design.

The aim of our work is to detect relationships between perpetrators and the broad phenomena occurring in their generational families, and its impact on disclosure by perpetrators - of aggressive behavior. All the men included in the research confirmed that there was violence in their families. It was a physical and mental violence. The main perpetrator of violence according to the respondents and other family members, was the father. None of the men - the perpetrators of violence revealed that he had been molested as a child. However, all respondents reported physical punishment, meted out mostly by fathers, by hitting with a belt. Furthermore, the vast majority of men revealed an increase of aggressiveness in its various forms. It seems, therefore, that undertaking research in this area, to obtain information from the perpetrators of violence against a marked increase in magnitude, will contribute to a better understanding of this issue.

Słowa kluczowe: przemoc domowa, sprawca przemocy w rodzinie, agresja

Key words: violence in a family, perpetrator of violence in a family, aggression

Wstęp

Piszemy ten artykuł w okresie, gdy została znowelizowana ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Nowelizacja ta, obowiązująca od 1 sierpnia 2010 roku, wprowadza m.in. zakaz stosowania kar cielesnych, wzmacnia ochronę ofiar przemocy oraz kładzie szczególny nacisk na profilaktykę, a także zmianę świadomości

społeczeństwa. Ma ona na celu skuteczniejszą walkę ze zjawiskiem przemocy w rodzinie.

Pierwsza z istotnych zmian dotyczy art. 3 u.p.p.r., czyli katalogu form pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie. Oprócz pomocy w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego i socjalnego dopuszczalne będzie również poradnictwo zawodowe i rodzin-

ne. Zupełnie nowymi formami pomocy będą: badanie lekarskie w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie i wydanie zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie (minister właściwy do spraw zdrowia będzie zobowiązany do określenia w rozporządzeniu wzoru powyższego zaświadczenia) oraz zapewnienie osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu, pomocy w uzyskaniu mieszkania. Ustawodawca wyraźnie podkreślił, że wszystkie formy udzielanej pomocy są dla osób pokrzywdzonych bezpłatne.

Zmianie ulega także art. 6 u.p.p.r. określający zadania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zadania gmin w niniejszym artykule pominiemy. Należy jednak podkreślić, że poszerzone zostały zadania organów administracji rządowej, zarówno wojewodów, jak i ministerstwa. Zadanie w tym zakresie otrzymał też Prokurator Generalny.

Zupełnie nowe przepisy (art. 9a-9d u.p.p.r.) dodane nowelizacją dotyczą zespołów interdyscyplinarnych, które powinny zostać utworzone w każdej gminie.

Ustawodawca wprowadził również regulacje dotyczące procedury „Niebieskiej Karty”, czyli sposobu postępowania wobec rodziny dotkniętej przemocą [1]. Co istotne, zastosowanie „Niebieskiej Karty” nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie. Stosowanie tej procedury wymaga współpracy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, stanowi zatem kompleksową pomoc osobom poszkodowanym i rodzinom, w których ma miejsce przemoc. Szczegóły procedury „Niebieskie karty” oraz wzory niezbędnych formularzy określi Rada Ministrów w drodze rozporządzenia.

Niezwykle istotne są dodane do u.p.p.r. przepisy art. 12a-12d, regulują one bowiem procedurę odebrania dziecka z rodziny przez pracownika socjalnego. Dopuszczalne jest to w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie w celu umieszczenia dziecka u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, (w rozumieniu art. 115 § 11 kodeksu karnego), w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. Decyzja jest podejmowana przez pracownika socjalnego, ale wspólnie z funkcjonariuszem policji oraz lekarzem, ratownikiem medycznym lub pielęgniarką. Pracownik socjalny może również zażądać pomocy od Policji przy czynnościach

związanych z przymusowym odebraniem dziecka. Jednocześnie pracownik socjalny jest zobowiązany, najpóźniej w ciągu 24 godzin, do powiadomienia sądu opiekuńczego o odebraniu dziecka. Z kolei rodziców, opiekunów prawnych lub faktycznych musi powiadomić o przysługującym im zażaleniu do sądu na odebranie dziecka. Generalnie nowe przepisy mają jeden główny cel – jest nim ochrona ofiary.

Zmiany w dotychczas obowiązujących przepisach zostały wprowadzone po to, aby skuteczniej walczyć ze zjawiskiem przemocy w rodzinie. Ważny jest też nacisk na rozwój profilaktyki, jako skutecznej formy pomocy w sytuacjach, gdy w rodzinie nie występuje jeszcze zjawisko przemocy, ale może być ona tym zjawiskiem zagrożona. Oczekiwana też jest odpowiedź na pytanie – jakie skutki spowoduje nowelizacja ustawy, w świadomości sprawców przemocy w rodzinie.

Analiza statystyk dotyczących problemu przemocy domowej wskazuje, że na przestrzeni ostatnich lat problem ten stopniowo się nasila. Dane statystyczne zgromadzone przez Policję wskazują, że wzrosła ogólna liczba interwencji domowych przeprowadzonych przez policjantów na terenie całego kraju, jak również liczba interwencji dotyczących przemocy w rodzinie. Wzrost liczby przypadków przemocy w rodzinie pociąga oczywiście za sobą wzrost liczby osób pokrzywdzonych w wyniku zaistnienia tego zjawiska. Dane wskazują na stały wzrost ogólnej liczby interwencji domowych przeprowadzonych interwencji.

Celem naszej pracy jest sprawdzenie związków pomiędzy zachowaniami przemocowymi sprawców a szeroko pojętymi zjawiskami występującymi w ich rodzinach generacyjnych, na przykładzie ankiety socjodemograficznej skonstruowanej na potrzeby tej pracy.

Artykuł niniejszy zawiera dane określone jako spełniające kryteria badań pilotażowych.

Jak wiadomo - przemoc rodzi przemoc. Jak wskazują wyniki wielu badań [2,3,4] sprawcy przemocy często sami doświadczali przemocy. Przeważająca liczba sprawców przemocy, w dzieciństwie i/lub młodości była krzywdzona, karana, zaniedbywana, bita.

Chociaż w wielu doniesieniach można znaleźć wiele informacji na temat cech osobowościowych sprawców, to jak się wydaje nie mamy jeszcze wystarczającej wiedzy na temat portretu psychologicznego sprawcy. Jest już dość bogata literatura gdzie napotkać można odmienne podejścia, różne koncepcje autorów –próbujących wyjaśnić zjawisko przemocy w rodzinie – cechami osobowości sprawców. Niniejszy artykuł jest próbą

uporządkowania, sprawdzenia pewnych wniosków, ich potwierdzenia a także próbą powiększenia wiedzy na temat sprawców przemocy domowej.

Wielu autorów zwraca uwagę na trudności w przeprowadzaniu badań sprawców przemocy, ujawniających zachowania, które przy użyciu przewagi sił przeciw członkom własnej rodziny, celowo naruszają ich prawa i dobra osobiste, powodując szkody i cierpienie. Sprawcy przemocy bowiem często przyjmują postawę do badania polegającą na zbyt małej współpracy podczas badania lub wręcz jawnej odmowie udziału w badaniach psychologicznych. Dlatego zapewne w piśmiennictwie dotyczącym tego problemu, publikowanych jest stosunkowo mało wyników badań, w których sprawcy przemocy domowej byłiby grupą badaną. Oczywiście z uwagi na wagę problemu, potrzebę wieloaspektowego poznania mechanizmów jego działania: m.in. przyczyn zachowań przemocowych, motywacji, cech osobowościowych – dokonuje się analizy wielu informacji dotyczących sprawców przemocy, które ujawniane są np. po zatrzymaniu sprawcy przez policję, po zgłoszeniu się ofiary do placówek będących w stanie udzielić jej pomocy i pozyskaniu wywiadu, w czasie np. badań sądowo – psychiatrycznych sprawców czynów przeciwko rodzinie, po przeanalizowaniu wydanych opinii sądowo-psychiatrycznych, które to działania mają na celu dokonanie próby szczegółowej charakterystyki sprawców przestępstw przeciwko rodzinie w kontekście psychospołecznym, medycznym i prawnym.

Wydaje się zatem, że podjęcie badań w tym zakresie, uzyskanie informacji od samych „autorów” przemocy, wobec wyraźnego wzrostu skali zjawiska przyczyni się do lepszego poznania tego zagadnienia.

Wyniki, które przedstawiamy w niniejszym artykule mają charakter wstępny. Są fragmentem badań zakrojonych na bardzo szeroką skalę, a dotyczących głównie ofiar przemocy. Jednak w trakcie badań, i sukcesywnego sprawdzania wyników badań, zauważyliśmy dużą różnicę w nasileniu agresji - w różnych jej odmianach - między ofiarami a sprawcami; ponadto okazało się, że jest pewna grupa par (małżeństw, związków konkubenckich), która ujawnia motywację do zmiany relacji między sobą. Z literatury przedmiotu jak i z doświadczeń własnych autorek wiadomo, że przemoc wobec osób najbliższych bardzo często stosowana jest przez sprawców znajdujących się w stanie nietrzeźwości. Pozostawanie pod wpływem alkoholu przez sprawcę zachowań przemocowych – czy to w przebiegu używania szkodliwego czy już uzależnienia od alkoholu, wiąże się z upośledzoną kontrolą zachowań agresywnych. Stąd terapia uzależnienia jest sposobem stosowanym w celu przerwania cyklu przemo-

cy. Dlatego osoby przez nas badane to sprawcy przemocy - pacjenci poradni leczenia uzależnień.

Nie wszyscy oni jednak odpowiedzieli pozytywnie na zaproszenie do udziału w badaniach. Do czasu publikacji tego artykułu, (mimo niewielkiej jeszcze liczby osób zbadanych – sprawców przemocy domowej) uzyskane dane rzucają światło na problem i są na tyle ciekawe, że zamieszczamy je w niniejszym artykule.

Material i metody

Ogółem zbadanych zostało 20 mężczyzn, sprawców przemocy domowej. Oprócz wywiadu, zastosowałyśmy kilka innych narzędzi psychologicznych: Skalę temperamentów Thurstone’a, Skalę Nastroje i Humory Buss, Durkee, Test przymiotnikowy ACL Gougha i Heilbruna [5], skalę badającą stosunek do mitów na temat przemocy własnej konstrukcji oraz ankietę socjodemograficzną również własnej konstrukcji.

Wyniki

Średni wiek badanych mężczyzn wyniósł 40,5 roku. Najczęściej mieli oni wykształcenie zawodowe. Urodzili się i zamieszkują w miastach mających powyżej 100 tys. mieszkańców. Podstawowym ich źródłem utrzymania jest praca etatowa i praca dorywcza. Pozostają w związkach – małżeńskich, konkubenckich. Jak wynika z ankiet, podstawowym źródłem utrzymania ich ojców, gorzej wykształconych niż matek – (ojcowie najczęściej mieli wykształcenie podstawowe, matki – średnie) była praca etatowa. Matki zaś najczęściej nie pracowały zawodowo, podejmowały prace dorywcze.

W wywiadzie skonstruowanym na potrzeby niniejszego badania sprawcy przemocy podali, że w domu rodzinnym występował problem z nadużywaniem alkoholu, a problemy z piciem alkoholu mieli oboje rodzice.

Wszyscy mężczyźni objęci badaniami potwierdzili, że w ich domu rodzinnym występowała przemoc. Była to przemoc fizyczna i psychiczna. Głównym sprawcą przemocy stosowanej wobec osób badanych i pozostałych domowników, był ojciec.

Żaden z badanych mężczyzn – sprawców przemocy nie przyznał się do tego, aby był molestowany w dzieciństwie. Natomiast wobec wszystkich badanych stosowano kary fizyczne, wymierzane głównie przez ojców, za pomocą bicia pasem. Badanie nie ujawniło aby w domu rodzinnym osoby badane były wyżywane w wulgarny sposób.

Badani ujawnili stosunkowo małą wiedzę dotyczącą rodziny swoich rodziców. Nie potrafili podać wielu różnych danych dotyczących ich dziadków i to ze strony obojga rodziców. Prawdopodob-

nie ma to związek ze słabą komunikacją werbalną, słabym kontaktem emocjonalnym między nimi a ich rodzicami, jak też być może – podobnie traumatycznymi wspomnieniami z domu rodzinnego aż do niechęci informowania o tym – swoich dzieci.

Wyniki Skali Nastroje i Humory wykazały podwyższenie u sprawców przemocy domowej agresji ogólnej jak kilku odmian agresywności, takich jak: agresja pośrednia, irytacja, negatywizm.

Sprawcy przemocy ujawniali zatem reakcje polegające na działaniu szkodliwymi bodźcami na inny organizm. Dodatkowo ujawniali zachowania zmierzające do szkodenia partnerowi np. drogą pośrednią. Zachowania te nie zawsze były kierowane wprost do partnera, ale w sposób pośredni np. wpadanie w złość, trzaskanie drzwiami, okazywanie złego humoru, niszczenie przedmiotów. Skłonni byli do drażliwości, irytacji, gotowi do reagowania silnymi, agresywnymi uczuciami na nawet małą prowokację. Typowymi zachowaniami dla sprawców okazały się: złościenie się, niecierpliwość, wpadanie w irytację z powodu także drobnych rzeczy. Bardzo łatwo ujawniali zachowania negatywistyczne, polegające na przeciwstawianiu się – od biernego niedostosowania się do wymagań partnera, przez buntowanie się przeciwko narzuconym regułom postępowania, przeciwstawianie się poleceniom, prośbom, do jawnego przeciwstawienia się przeciw regułom postępowania. Sprawcy przemocy domowej cechowali się też podwyższeniem agresywności słownej. Łatwo ujawniali zachowania agresywne polegające na szkodzeniu partnerowi i ranieniu ich przez treść i formę wypowiedzi. Łatwo dochodziło u nich do ekspresji negatywnych emocji. Treść agresywnych wypowiedzi często stanowiły groźby, przekleństwa, nie zwracanie uwagi na argumenty partnera.

Dyskusja i wnioski

Wyniki naszych badań, chociaż mające charakter pilotażowy, potwierdzają wyniki niektórych badań, opisywanych w literaturze przedmiotu. Wielu bowiem autorów [6] dowodziło tego, że występuje zależność pomiędzy wzrastaniem w domu, w którym dochodziło do przemocy ze strony rodziców a pozostawianiem już w wieku dojrzałym, w rodzinie prokreacyjnej, w relacji z partnerem, w roli sprawcy przemocy. Rodzina generacyjna – jako pierwsze środowisko wychowawcze jest miejscem, gdzie rodzice mają decydujący udział w kształtowaniu się osobowości dzieci, jest miejscem gdzie dzieci, pod wpływem osób znaczących, tworzą sobie obraz własnego „ja”. Decydujące dla kształtowania się obrazu siebie są postawy rodziców. Dysharmonia w rodzinie dostarcza dzieciom wzorów agresji, braku stałości, wrogości, które przejmują na zasa-

dzie procesu modelowania. W rodzinach w których dominują harmonijne stosunki między rodzicami, serdeczne relacje między członkami systemu rodzinnego, dzieci mają szanse uczenia się rozwiązywania konfliktów na drodze wzajemnego porozumienia, właściwych zachowań społecznych. Identyfikacja w zakresie płci, jest bowiem jednym z ważniejszych procesów uspołecznienia. Nietrafna identyfikacja wywołana brakiem wzoru osobowego, może powodować różnego rodzaju zaburzenia, jak i sprzyjać powielaniu niewłaściwych postaw, podobnych do tych, jakich sami byli świadkami w swoim dzieciństwie. Wyniki naszych obecnych badań potwierdzają powyższe fakty. Wszyscy mężczyźni objęci badaniami potwierdzili, że w ich domu rodzinnym występowała przemoc. Była to przemoc fizyczna i psychiczna. Głównym sprawcą przemocy, stosowanej wobec osób badanych i pozostałych domowników, był ojciec.

Wobec wszystkich badanych stosowano kary fizyczne, wymierzane głównie przez ojców, za pomocą bicia pasem. Podkreślić należy, że do badań zapraszano osoby kolejno zgłaszające się do Poradni Uzależnień, nie były one „dobierane” czy wybierane w celu potwierdzenia niektórych znanych faktów – w postaci wpływu oddziaływania postaw rodzicielskich w rodzinach generacyjnych na postawy ujawniane przez samych sprawców przemocy domowej.

Poznanie różnych determinantów osobowościowych jak np. wyniki dotyczące nasilenia zachowań agresywnych w jej różnych odmianach, będzie sprzyjać głębszemu zrozumieniu zjawiska przemocy wobec partnera. Jednocześnie – wiedza o mechanizmach zachowania sprawców, determinantach osobowościowych, będzie wykorzystywana w procesie ich terapii, którą osoby badane już podjęły np. terapii odwykowej, terapii umiejętności radzenia sobie ze stresem przez sprawców przemocy, prowadząc do zmiany ich zachowań.

Piśmiennictwo

1. Kuczyńska S. Zrozumieć sprawców przemocy. Niebieska linia; Warszawa: 1999.
2. Pospiszył I. Przemoc w rodzinie. WSiP; Warszawa: 1994.
3. Browne K., Herbert M. Zapobieganie przemocy w rodzinie, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych; Warszawa: 1999.
4. Kocur J, Rzeźniczak Ł. Analiza psychospołecznych uwarunkowań zachowań agresywnych w rodzinach. Post. Psychiatr. Neurol., 2002; 11(supl. 2), 15: 45-49.
5. Siek S. Wybrane metody badania osobowości. ATK; Warszawa: 1983.
6. Pilszyk A. Obraz psychopatologiczny sprawcy przemocy w rodzinie. Psych. Pol., 2007; XLI(6): 827-836.

Adres do korespondencji

Aldona Stodulska-Blaszke, Katedra i Klinika Psychiatrii UM w Lublinie; Lublin, ul. Głuska 1, 20-439 Lublin